

บทความวิจัย

บังบูเจืองอันหม่วนไต:

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีชีวิตและการละเล่นบังบูของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

BANG BOO CHUANG YIN MUAN TAI:

A CREATIVE DANCE INSPIRED BY FOLKWAYS

AND BANG BOO PLAY OF THE THAI DUM ETHNICS

ศรียา หงษ์ยี่สิบเอ็ด (SARIYA HONGYEESEIBED) *

ไกรลาส จิตรกุล (KRAILAS CHITKUL) **

วันที่รับบทความ 16 พฤศจิกายน 2564

วันที่แก้ไขบทความ 12 เมษายน 2565

วันที่ตอบรับบทความ 22 เมษายน 2565

บทคัดย่อ

งานวิจัยสร้างสรรค์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมการละเล่น “บังบู” เครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และจากสื่อสารสนเทศต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดองค์ความรู้ที่นำไปสู่การออกแบบสร้างสรรค์ผลงานการแสดง ชุด บังบูเจืองอันหม่วนไต ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย ได้อพยพเข้ามาจากแคว้นสิบสองจุไทในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ทั้งทางด้านการแต่งกาย นาฏศิลป์ และดนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

* ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, E-mail. Sariya_hon@cmru.ac.th

Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

** ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, E-mail. Krailas_chi@cmru.ac.th

Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

เครื่องดนตรีไม้ไฟที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เรียกว่า “บั้งบู” แต่ปัจจุบันได้รับความนิยมลดน้อยลง และอาจสูญหายไปในอนาคต คณะผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ขึ้น โดยมีแนวคิดหลักคือการนำเสนอเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีบั้งบูในรูปแบบนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัยที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ การแสดงแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 วิถีชีวิตของชาวไทดำ ช่วงที่ 2 เอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีบั้งบู และช่วงที่ 3 การรวมตัวกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ด้านกระบวนการทำรำเป็นการผสมผสานระหว่างต้นแบบทำรำในพิธีแซปางของชาวไทดำและทำรำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยใช้เทคนิคลีลาของนาฏศิลป์อีสาน ทางด้านเครื่องแต่งกายยึดรูปแบบดั้งเดิมและดัดแปลงบางส่วนโดยไม่กระทบต่อจารีตการแต่งกายดั้งเดิมของชาวไทดำ เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นทำนองเพลงอีสานที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดงมีการใช้บั้งบู 4 ชนิด ได้แก่ บั้งบูตัวผู้ บั้งบูตัวเมีย บั้งบูกะเทย และบั้งบูลาย การแสดงนี้สามารถนำไปใช้ในการแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและในงานรื่นเริงต่าง ๆ ได้

คำสำคัญ: ไทดำ / บั้งบู / นาฏศิลป์

Abstract

This creative research was conducted to create a performance from study of history, lifestyle and culture of Tai Dam ethnic group, Ban Na Pa Nat, Khao Kaew Subdistrict, Chiang Khan District, Loei Province, and to disseminate the “bang boo” culture, a tribal musical instrument of the Tai Dam ethnic group. The study used qualitative research method to collect data from academic documents, related research, interviews, and from various information media, to analyze and synthesize until the body of knowledge to the creative design of the performance, called “Bang Boo Chuang Yin Muan Tai”. The results showed that Tai Dam ethnic group Ban Na Pa Nat, Khao Kaew Subdistrict, Chiang Khan District, Loei Province, migrated from Sipsong Chutai Province during the reign of King Rama V. They have a distinctive identity in terms of costume, dance and music, especially the long-standing bamboo musical instrument known as “Bang Boo”. Has become less popular and is at eminent risk of becoming lost from the record. The research team was inspired by those ideas to represent the identity of “Bang Boo” in form of contemporary Isan dance that still maintains and preserves the identity of the Tai Dam ethnic group. The performance is divided into 3 parts: 1) the way of life of the Tai Dam people, 2) the identity of the Bang Bu musical instrument, and 3) the gathering of the Tai Dam ethnic groups. The dance movement and patterns are a combination of traditional dance postures in the Sae Pang ceremony of the Tai Dam people and using the style of contemporary Isan dance techniques. The costume design retains its original form and is partially modified without affecting the traditional dress codes of the Tai Dam people. The music used in the performance is a newly created from Isan melody. Finally, the props, there are 4 types of Bang Boo namely Bang Boo Toi Pu, Bang Boo Toi Mear, Bang Boo Kaa-taey and Bang Boo Lai. This show can be used for promoting tourism in events as appropriate.

Keywords: Thai Dam ethnic / Bang Boo / Creative Dance

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนพื้นเมืองเลย โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกันอยู่ในเขตอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เดิมมีถิ่นกำเนิดอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ชาวไทดำที่อาศัยอยู่บริเวณบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยนั้น เป็นชาวไทดำที่เคยตั้งรกรากอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเขตเวียตนามเหนือ เมื่อปี พ.ศ.2425 สมัยสงครามฮ่อและสงครามยุติลง กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำกลุ่มหนึ่งได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย (สุรดิษ ภาคสุชล, 2553: 224) ชาวไทดำมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยเหมือนชุมชนทั่วไปโดยในชนบทวัยรุ่นแต่งกายตามสมัยนิยม ถึงกระนั้นชาวไทดำยังคงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมสูง มีแบบอย่างเฉพาะตน เช่น ภาษา การแต่งกาย ประเพณี เครื่องดนตรี และการละเล่นต่าง ๆ (รัตนพร เศรษฐกุล, 2540: 1-2) ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ยังคงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของตนไว้ได้เป็นอย่างดี

วิถีชีวิตของชาวไทดำ มีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเองเห็นได้จากเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ผู้หญิงชาวไทดำจะนิยมใส่เสื้อสีดำแขนยาวทรงกระบอก คอจีนนิยมติดกระดุมเป็นเลขคู่และกระดุมมี 2 ชนิด คือ กระดุมปีกแมลงทับ และกระดุมลายผีเสื้อ ส่วนผู้ชายจะแต่งกายเสื้อแขนยาวสีดำทรงกระบอก คอจีน กระดุมเลขคู่ปิดข้างขวา ใส่สร้อยคอเป็นห่วงวงกลม กระเป๋าคาดเอว สวมใส่กางเกงสะดอสีดำ ในขณะที่วัฒนธรรมทางด้านดนตรี นอกเหนือจากดนตรีพื้นบ้านอีสานทั่วไปยังมีเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่มีความโดดเด่น คือ บั้งบู เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีแชปาง วัสดุทำจากไม้ไผ่ วิธีการละเล่นเป็นการนำบั้งบูมากระแทกลงกับพื้นเพื่อให้เกิดเสียง บั้งบูมีทั้งหมดอยู่ 4 ชนิด คือ บั้งบูตัวผู้ บั้งบูตัวเมีย บั้งบูกะเทย และบั้งบูลาย บั้งบูแต่ละชนิดจะมีขนาดและมีเสียงความแตกต่างกันไป (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2562: สัมภาษณ์) ตลอดจนทางด้านนาฏศิลป์ยังมีการฟ้อนรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งชาวไทดำจะเรียกการฟ้อนกันว่า “การแซ่” ที่จัดแสดงในงานเฉลิมฉลอง พิธีกรรม หรือกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ของชาวไทดำ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมีศิลปวัฒนธรรมโดดเด่นในเรื่องของดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ นาฏศิลป์ การแต่งกาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบั้งบูเป็นเครื่องดนตรีที่น่าสนใจและสามารถนำมาพลิกแพลงได้ ส่วนใหญ่นำมาใช้บรรเลงประกอบการละเล่นและประกอบพิธีกรรมแชปาง ยังไม่มีการนำบั้งบูมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงนาฏศิลป์ ผนวกกับในปัจจุบันการละเล่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเริ่มพบเห็นได้น้อยลง เนื่องจากกระแสนิยมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม หากไม่อนุรักษ์ไว้จะทำให้ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้สูญหายไป คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการละเล่นบั้งบูของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ เพื่อเผยแพร่แนวคิด กระบวนการและกรรมวิธีในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการละเล่นบั้งบู ได้แก่ บั้งบูตัวผู้ บั้งบูตัวเมีย บั้งบูกะเทย และบั้งบูลาย ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ อีกทั้งเพื่อให้ศิลปิน นักศึกษา เยาวชนหรือบุคคลที่สนใจทางด้านการออกแบบ
สร้างสรรค์สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานในอนาคตได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์จากการศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และวัฒนธรรม
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย
2. เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมการเล่น “บั้งบุญ” ผ่านการแสดงนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัยชุด
“บั้งบุญเจื่องอันหม่วนไต้”

วิธีการดำเนินการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ และวัฒนธรรมของ
กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย เพื่อค้นหาแรงบันดาลใจและ
นำข้อมูลไปใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัย ชุด “บั้งบุญเจื่อง
อันหม่วนไต้”

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกข้อมูลเพื่อนำมาออกแบบสร้างสรรค์องค์ประกอบการแสดง 5 ด้าน 1)
การออกแบบบทการแสดง 2) การออกแบบท่ารำ 3) การออกแบบเครื่องแต่งกาย 4) การออกแบบ
เพลง และ 5) การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ขั้นตอนที่ 3 การเผยแพร่ผลงานการแสดงต่อสาธารณชนและสรุปผลงานวิจัยเป็นรูปเล่มเพื่อ
เผยแพร่ต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยมีทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่

1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย
ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์อีสานและผู้เชี่ยวชาญทางด้าน
ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ตลอดจนจะมีการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยเลือกสัมภาษณ์
แบบรายบุคคล ในลักษณะการสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ใช้คำถามแบบ
ปลายเปิดและปลายปิด

2) การใช้สื่อสารสนเทศ ซึ่งเป็นคลิปวิดีโอบนสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ YouTube และ
Facebook ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ดนตรี นาฏศิลป์
ศิลปะการแสดง และการละเล่นต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่ได้รับการเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์

การวิเคราะห์ผล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามและการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยเป็นหลัก และใช้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนข้อมูลการวิจัย โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหาและนำผลข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานการแสดง ตลอดจนวิเคราะห์แนวทางและรูปแบบผลงานสร้างสรรค์

ผลการศึกษา

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีรากฐานวัฒนธรรมมาจากแคว้นสิบสองจุไทยหรือสิบสองเจ้าไท ในอดีตตั้งอยู่ในประเทศลาว บริเวณแขวนหัวพันพงสาลีและเชียงขวาง กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่อพยพเข้ามาประเทศไทย บริเวณบ้านนาป่าหนาด ตำบลอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในสมัยที่ไทยทำสงครามปราบฮ่อในดินแดนเชียงขวางและสิบสองจุไทย ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เนื่องจากมีเหตุการณ์พวกลี้ภัยกำลังมาตีเมืองเชียงขวาง ซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญในแคว้นพวน ทางหลวงพระบางขอให้ฝ่ายไทยส่งกองทัพอพยพผู้คนจากแคว้นพวน เข้ามายังประเทศไทยด้วย ชาวไทดำจึงได้อพยพมาถึงกรุงเทพมหานคร โดยทำมาหากินตามพื้นที่ต่าง ๆ เช่น เพชรบุรี ราชบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี และพิษณุโลก

ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมี่ คลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี หลังจากนั้นประมาณ 8 ปี เจ้าเมืองบริรักษ์ มาทูลขอราษฎรกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม โดยเริ่มอพยพลงมาตามเส้นทางเรื่อย ๆ จนได้มาพักที่บ้านน้ำกอใหญ่ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ในขณะเดียวกันฝรั่งเศสก็เข้าครอบครองดินแดนล้านช้าง และได้ขอให้ไทยส่งคนอพยพคืนสู่ภูมิภาคเดิม ชาวไทดำบางส่วนเห็นว่าต้องบุกป่าฝ่าดง จึงขอหยุดตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ส่วนชาวไทดำอีกกลุ่มหนึ่งได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงไปยังบ้านน้ำกุ่ม แขวงเวียงจันทน์ แต่ในขณะนั้นเขตเวียงจันทน์มีปัญหาการเจรจากับฝรั่งเศส ชาวไทดำจึงข้ามแม่น้ำโขงย้อนกลับมาตั้งหมู่บ้านที่ตาตซ้อ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้ระยะหนึ่งจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาเบน แต่ภูมิประเทศไม่เหมาะแก่การดำรงชีพ จึงได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งถาวรที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยด้วยกัน เพราะสภาพเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีป่าเขาล้อมรอบไพร่คล้ายถิ่นฐานเดิม (สโรชา สิงห์รักษ์, 2558: ออนไลน์)

ชาวไทดำ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีความเป็นอยู่แบบพอเพียง แต่กระนั้นในปัจจุบันสังคมวัฒนธรรมของชาวไทดำก็ยังคงการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บ้านเรือนมีการเปลี่ยนรูปลักษณะ

เหมือนชุมชนทั่วไป การใช้ชีวิตของชาวไทดำก็เปลี่ยนไปตามวิถีกระแสสังคมและเทคโนโลยี แต่อีกส่วนหนึ่งของชาวไทดำก็ยังคงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้เป็นอย่างดี ชาวไทดำส่วนใหญ่ยังคงดำรงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญ เช่น ปีใหม่ของชาวไทดำ จะจัดขึ้นในเดือนสิบเรียกประเพณีปาดตง นอกจากนั้น ไทดำยังมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านานเป็นการแสดงความเคารพต่อ “ผีมด” ประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีเครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ บั้งบู ผางฮาด เรียกการละเล่นนี้ว่า “แซปาง” มักมีการแสดงในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6

ด้านหัตถกรรมภูมิปัญญา ชาวไทดำมีศิลปะการทอผ้าที่สวยงาม และมีผ้าฝ้ายซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันชาวไทดำยังคงใช้ศิลปะการทอผ้าแบบดั้งเดิมทุกกระบวนการผลิต อาหารของชาวไทดำ ประกอบด้วยผักและน้ำพริก คือ แจ่วทำจากใบบอนคั้นไม่ค่อนิยมกินเนื้อสัตว์ ชาวไทดำจึงคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

นอกจากความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ดังกล่าวแล้ว ชาวไทดำยังคงมีปฏิทินเป็นของตนเอง ซึ่งในหนึ่งสัปดาห์ในปฏิทินทั่วไปจะมี 7 วัน แต่ของชาวไทดำมี 10 วัน ชนชาวไทดำจะนับถือและบูชาพระยาแถน บรรพบุรุษและผีต่าง ๆ มาก และมีความเชื่อว่า นอกจากทุกคนจะประกอบไปด้วยร่างกายแล้ว ยังประกอบไปด้วยอีกส่วนหนึ่งก็คือขวัญ (วิญญาณหรือจิต) และเชื่อว่าคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยนั้น เกิดจากการที่ขวัญไม่อยู่กับตัวเองหรือขวัญได้หนีหายไป จะต้องมีการตามหาขวัญหรือเรียกขวัญให้กลับคืนมา ในพิธีการเรียกขวัญนี้ ต้องอาศัยหมอผีซึ่งชาวไทดำ เรียกว่า “มด” โดยหมอผีจะเชิญผีต่าง ๆ ให้ไปตามหาขวัญกลับมา ในการเชิญผีชนิดใดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับว่าขวัญนั้นไปตกอยู่ที่ใด เช่น ขวัญไปอยู่ตามป่าตามเขา ก็จะอัญเชิญผียะวาย ซึ่งเป็นผีเจ้าป่าเจ้าเขาเป็นผู้ตามหาขวัญให้กลับมา แต่ถ้าขวัญตกน้ำก็จะเชิญผีกองกอยตามหาขวัญ ซึ่งเมื่อตามหาขวัญกลับมาได้แล้วคนไข้ก็จะหายจากการเจ็บป่วย เมื่อรักษาหายก็จะเป็นลูกเลี้ยงของหมอผีไป เมื่อครบรอบ 4 ปี หมอผีจะจัดพิธีเลี้ยงผีขึ้นซึ่งชาวไทดำเรียกพิธีนี้ว่า “การแซปาง หรือ ชมปาง” โดยหมอผีจะอัญเชิญเทพเจ้าต่าง ๆ ที่ชาวไทดำนับถือลงมาชมปางก่อนแล้วค่อยอัญเชิญผีชนิดต่าง ๆ ลงมาชมปาง ในพิธีนี้ชาวไทดำทุกคนจะต้องมาเข้าร่วมพิธี ซึ่งมีการจัดหาเครื่องดนตรี มีการจัดเลี้ยงและพ้อนรำกันอย่างสนุกสนานกินเวลาข้ามวันข้ามคืน

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทดำ มีลักษณะเฉพาะของตนเองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งยังอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตรประจำวันและสำหรับใส่ในงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ทั้งชายและหญิงมักนิยมใช้ผ้าฝ้ายทอมือย้อมคราม สำหรับเสื้อผ้าที่ใส่ในพิธีกรรมจะจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ มีสีดำตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็ก ๆ ส่วนใหญ่มีเครื่องประดับเป็นเงิน ผู้หญิงมี “ผ้าเปี้ยว” คล้องคอ ส่วนเด็ก ๆ จะมีหมวกคล้ายถุงผ้าปักไหม หรือด้ายสวยงาม เรียกว่า “มู” วัฒนธรรมทางด้านดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ คือ บั้งบูและผางฮาดเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแซปางมาตั้งแต่สมัยช่วงที่อาศัยอยู่ที่สิบสองจุไทย แต่เนื่องจากเหตุเกิด

สงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวไทดำจึงอพยพเพื่อหนีเอาชีวิตรอดจากสงครามครั้งนั้น และได้นำสิ่งของที่สำคัญติดตัวมาเพียงเล็กน้อยเพื่อความสะดวกในการหลบหนี และเมื่ออพยพมาถึงไทย ก็ตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือน และสร้างเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ขึ้นมาทดแทนเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทดำ โดยเครื่องดนตรีดั้งเดิมมีทั้งหมด 4 ตัว คือ บั้งบูตั่วผู้ บั้งบูตั่วเมีย บั้งบูกะเทย และบั้งบูลาย โดยบั้งบูแต่ละตัวนั้นจะมีลักษณะ และเสียงที่แตกต่างกัน (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2562 : สัมภาษณ์)

อีกทั้งการฟ้อนรำของชาวไทดำ ซึ่งเรียกกันว่า “การแซ่” ซึ่งจัดแสดงในโอกาสและพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น ฟ้อนแซ่ไต (ไท) และฟ้อนแซ่แกน (แคน) ในงานเฉลิมฉลองและงานการกุศล ฟ้อนแซ่ตั้งเต้า ฟ้อนแซ่ผ้า และฟ้อนแซ่วี ในงานต้อนรับผู้มาเยือน และฟ้อนแซ่ปางในพิธีกรรมเสนมด หรือเสนตั้งบั้งหน่อ และฟ้อนแซ่แกน ต้อนรับผู้มาเยือนและแสดงในงานบุญประจำปีเพื่อความสนุกสนาน (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2549: 16-17)

นอกจากนี้มีการละเล่น ซึ่งไทดำเรียกว่า “การอิน” ในโอกาสต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น อินกอน อินมะแลแบ่น อินอ่ก้อย อินโยนซุม อินมะจ้างคอม ชี่แจงแจ้ อินจันจา อินซึ่ม่า อินสะหล่ามบ้ามปา อินมะส่าง อินละหวาย อินฟ้อนแกน การอินเหล่านี้นิยมเล่นกันในงานเลี้ยง และงานบุญประจำปี (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2548: 23)

นอกจากการฟ้อนรำและการละเล่นแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำยังมีการขับร้องเป็นลำนำเพลง ด้วยทำนองอันอ่อนหวาน เพื่อบอกเล่าเรื่องราวทั้งความสุข ความทุกข์ ความรัก ความเศร้าโศก และการพลัดพรากได้อย่างกินใจ ดังตัวอย่างเพลงไทดำรำพันที่รู้จักกันดี การขับร้องของไทดำมีหลายอย่าง เช่น ขับสายนึ่งสายแนน เพื่อพรรณนาถึงความรักความผูกพันของคนไทดำในอดีต ขับบ่าวขับสาวเป็นการเกี่ยวกันของหนุ่มสาว ขับให้พร ขับลา ขับสายหล้าสายแปงเป็นการขับถึงความรักความผูกพันที่มีต่อกัน ขับยามปียามน้อง ถามข่าวคราวเมื่อมีผู้มาเยือน ขับหาบ้านเก่าเมืองเดิม รำพึงรำพันถึงบ้านเก่าในليبสองจุไท ขับหาฮั้ตหาคองบอกกล่าวให้รู้ถึงจารีตประเพณีของไทดำ และขับอื่นเป็นการขับเล่นสนุกสนาน เป็นต้น (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2548: 24)

จากข้อมูลทางด้านประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ชุด “บั้งบูเจืองอันหม่วนใต้” ในรูปแบบนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัยที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีหลักการออกแบบสร้างสรรค์การแสดง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การออกแบบบทการแสดง บทการแสดง ถือเป็นโครงสร้างสำคัญที่จะนำพาให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ (นราพงษ์ จรัสศรี, 2562: สัมภาษณ์) ในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์การแสดง คือ การสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปสร้างเครื่องดนตรี

ที่เรียกกันว่า “บั้งบุญ” เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีทั้งหมด 4 ชนิด ประกอบไปด้วย บั้งบุญตัวผู้ บั้งบุญตัวเมีย บั้งบุญกะเทย และบั้งบุญลาย จนกลายเป็นการละเล่นที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ โดยบทการแสดงเป็นลักษณะขนบนิยมที่ประกอบด้วยต้น กลาง และปลาย เล่าเรื่องเป็นไปตามลำดับและเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดความสอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยในการแสดงชุดนี้ ได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ลิ่นซางตำหูก เป็นการนำเสนอถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่จะเริ่มต้นในตอนเช้าตรู่ โดยผู้ชายจะเข้าป่าไปตัดไม้ไผ่เพื่อนำมาทำเป็นเครื่องดนตรีบั้งบุญ หลังจากตัดไม้ไผ่เสร็จก็จะกลับเข้ามาในหมู่บ้าน โดยภายในหมู่บ้านจะมีผู้หญิงที่กำลังทำกิจวัตรประจำวัน เช่น ทอผ้า ปั่นฝ้าย ตัดฝ้าย เป็นต้น

ช่วงที่ 2 หลิ่นซาง เป็นการนำเสนอถึงเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีบั้งบุญในแต่ละชนิด โดยการใช้นักแสดงเป็นตัวสื่อ ได้แก่ บั้งบุญตัวผู้ (ใช้ผู้ชายแสดง) เพื่อสื่อถึงความแข็งแรงของไม้ไผ่ และเสียงที่มีความทุ้ม บั้งบุญตัวเมีย (ใช้ผู้หญิงแสดง) เพื่อสื่อถึงความนุ่มนวล อ่อนหวาน แต่มีเสน่ห์ของผู้หญิง และเสียงที่มีความนุ่มนวล และบั้งบุญตัวกะเทย (ใช้ผู้ชายแสดงแต่เป็นลีลาผู้หญิง) เพื่อสื่อถึงความเข้มแข็ง แต่แฝงไปด้วยความอ่อนหวานและเสน่ห์ของผู้หญิง และเสียงที่มีความทุ้มกังวาน

ช่วงที่ 3 ม่วนซื่นดุ่มโสม เป็นการนำเสนอถึงการรวมตัวกันของกลุ่มชาย-หญิง ของชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย ที่ได้นำเครื่องดนตรีบั้งบุญลายมาทำการแสดง เพื่อความสนุกสนานหลังจากเสร็จสิ้นจากการทำงาน

2. การออกแบบท่ารำ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาท่ารำดั้งเดิมของชาวไทดำและสร้างสรรค์ท่ารำขึ้นใหม่ โดยท่ารำดั้งเดิมได้มีการศึกษาจากท่ารำต้นแบบที่ปรากฏในพิธีกรรมแซปาง ซึ่งแซปางเป็นการฟ้อนรำของหมอมดเพื่อให้เวทมนต์ขลังขึ้น เป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพต่อหมอมดประจำหมู่บ้าน จัดขึ้นในเดือน 6 มีหมอมดหมอมนต์เป็นผู้นำในพิธี ผู้วิจัยได้เลือกท่ารำหลักซึ่งมาจากพิธีแซปาง 4 ท่า ประกอบด้วย “ท่าแซอิน” เป็นการฟ้อนรำเล่นเพื่อเชิญผี “ท่าแซตอกกล้วยเสียน” เป็นการฟ้อนรำที่หยอกล้อกันระหว่างหญิงและชาย “ท่าแซล้า” เป็นการฟ้อนรำแบบผีผู้ล่า และท่าแซต้าว เป็นการฟ้อนรำส่งผีกลับ เนื่องจากกระบวนการท่าเหล่านี้เป็นการฟ้อนรำที่เป็นการฟ้อนแบบดั้งเดิมของชาวไทดำที่มักจะฟ้อนรำเป็นประจำในพิธีกรรมสำคัญ

ในการสร้างสรรค์ครั้งนี้ผู้วิจัยยังคงธำรงรักษาท่าฟ้อนดั้งเดิมทั้งที่ 4 ไว้ โดยอาศัยโครงสร้างของกระบวนการท่ารำแบบดั้งเดิม จากนั้นปรับปรุงให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น ยังคงใช้เทคนิคลีลาที่แสดงถึงความเป็นอีสาน ดังเช่น การย่อท่าแบบอีสาน การใช้สะโพก การตีไหล่ และการใช้แม่ท่าท่ารำของนาฏศิลป์อีสาน โดยในการออกแบบสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ สร้างสรรค์ท่ารำขึ้นใหม่โดยใช้ท่ารำที่ปรากฏในพิธีแซปางข้างต้นมาผสมผสานกับลีลาการละเล่นบั้งบุญแต่ละชนิด ได้แก่ “บั้งบุญตัวผู้” ใช้ลีลาท่ารำที่แสดงถึง

ความแข็งแรง “บั้งบุตัวเมีย” ใช้ลีลาท่ารำที่แสดงถึงความนิ่มนวล อ่อนหวาน และเสน่ห์ของผู้หญิง
“บั้งบุกะเทย” ใช้ลีลาท่ารำที่แสดงถึงความเข้มแข็ง แต่แฝงไปด้วยความอ่อนหวานและเสน่ห์ของผู้หญิง
และ “บั้งบุลาย” ใช้ลีลาท่ารำที่แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีปรองดองของชาวไทดำ นำเสนอใน
รูปแบบการแสดงร่วมสมัยผ่านลักษณะองค์ประกอบทางด้านการเคลื่อนไหว การแปรแถว การใช้
ทิศทางของเวที

ภาพที่ 1 ท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จากท่าแซอิน

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากภาพข้างต้น ท่าแซอิน (ภาพซ้าย) เป็นลักษณะท่าไหว้บรรพบุรุษ ใช้ในการเดินเข้าสู่บริเวณ
ลานพิธีและขอขมาลักษณะท่า ชายและหญิงก้าวเข้าสู่ลานพิธี ไค้งค้ำนับและฝ่ายหญิงกางผ้าเปี้ยวหรือ
ผ้าโพกศีรษะสลับขึ้นลงซ้ายขวา ในขณะที่ท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จากท่าแซอิน ได้มีการเปลี่ยน
จากการถือผ้าเปี้ยวเป็นการถือบั้งบุ โดยผู้ชายถือบั้งบุตัวผู้ และผู้หญิงถือบั้งบุตัวเมีย ท่ารำยังคงใช้
การเคลื่อนไหวและโครงสร้างท่ารำคล้ายคลึงแบบดั้งเดิมแต่มีการพัฒนาท่ารำให้มีความน่าสนใจ
สนุกสนานรื่นเริงมากยิ่งขึ้น ใช้การแปรแถวที่หลากหลาย และมีการประยุกต์ใช้อุปกรณ์ประกอบ
การแสดงใช้สอดคล้องกับลีลาท่ารำ

ภาพที่ 2 ท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จากท่าแซล้ำ

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากภาพข้างต้นท่าแซ่ซ่า เป็นท่าแสดงความเคารพกันและกันของฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง ลักษณะท่า ชายและหญิงโค้งคำนับทางด้านหน้า ด้านซ้าย ด้านขวา และการส่งบั้นเอวด้านหลังเป็นจังหวะ ๆ ในขณะที่ท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จากท่าแซ่ซ่า ได้มีการใช้วิธีการโค้งคำนับและส่งบั้นเอวด้านหลัง เช่นเดิมแต่มีการออกแบบใหม่ให้น่าสนใจ โดยการใช้การแปรแถวในรูปแบบใหม่ที่แปลกตา ใช้การเคลื่อนไหวร่างกาย การเคลื่อนไหว และการใช้ท่ารำที่แปลกใหม่สนุกสนานรื่นเริงไปตามจังหวะของเพลงและจังหวะเคาะไม้ไฟที่เรียกกันว่า “บั้งบุลาย”

การแสดงชุด บั้งบุเจืองอันหม่วนใต้ มีท่ารำหลัก 86 ท่าและท่าเชื่อม 16 ท่า รวมทั้งหมด 102 ท่า ซึ่งแบ่งเป็นการแสดงแต่ละช่วง ได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ประกอบด้วย 11 ท่า ได้แก่ ท่ามองหาดันไม้ ท่าหักท่าย ท่าคุยเจรจา ท่าเรียกเพื่อนมาตัดต้นไผ่ ท่าเดินเข้าป่า ท่าไหว้ขอเจ้าป่า ท่าตัดไม้ไผ่ ท่าเดินกลับเข้าหมู่บ้าน ท่าเดินเข้าหมู่บ้าน (ผู้หญิง) และท่าวิถีชีวิต ซึ่งการออกแบบท่ารำในช่วงที่ 1 ผู้วิจัยนำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่จะเริ่มต้นในตอนเช้าตรู่ โดยผู้ชายจะเข้าป่าไปตัดไม้ไผ่เพื่อนำมาทำเป็นเครื่องดนตรีบั้งบุ

ช่วงที่ 2 ประกอบด้วย 3 ท่า ได้แก่ ท่าโซว์บั้งบุตัวผู้ ท่าโซว์บั้งบุตัวเมีย และท่าโซว์บั้งบุกะเทย ซึ่งการออกแบบท่ารำในช่วงที่ 2 ผู้วิจัยนำเสนอเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีบั้งบุ ได้แก่ บั้งบุตัวผู้ (ใช้ผู้ชายแสดง) บั้งบุตัวเมีย (ใช้ผู้หญิงแสดง) และบั้งบุตัวกะเทย (ใช้ผู้ชายแสดงแต่เป็นลีลาผู้หญิง)

ช่วงที่ 3 ประกอบด้วย 4 ท่า ได้แก่ ท่าวาดลวดลาย ท่ามอบบั้งบุลาย ท่าลีลบบั้งบุลาย ท่าวิถีไทดำ (ท่าจบ) ท่าออกแบบบั้งบุลาย และท่าออกแบบบั้งบุตัวผู้ บั้งบุตัวเมีย และบั้งบุกะเทย ซึ่งการออกแบบท่ารำในช่วงที่ 3 ผู้วิจัยนำเสนอเกี่ยวกับการรวมตัวกันของกลุ่มชาย-หญิง ของชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยการประยุกต์ใช้เครื่องดนตรีบั้งบุลายมาประกอบการแสดงถึงความรัก ความสนุกสนาน และความสมัครสมานสามัคคีของชาวไทดำ

3. การออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะผู้วิจัยต้องการอนุรักษ์เครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไทดำตามจารีตประเพณี ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการดัดแปลงเครื่องแต่งกายบางส่วนให้เหมาะสมกัน เพื่อให้เกิดความสวยงามและความน่าสนใจมากขึ้น ได้แก่ การนำลวดลายผ้าของชาวไทดำที่มีสีสันทามาประดับตกแต่งในส่วนต่าง ๆ เช่น ในส่วนแขนของเสื้อผู้หญิง กระเป๋าสีเสื้อของผู้ชาย ดัดแปลงเป็นผ้าโพกศีรษะ เนื่องจากแบบดั้งเดิมชาวไทดำจะนิยมการใช้สีพื้นคือสีดำ ไม่ค่อยตกแต่งด้วยสีสันทาที่แปลกตามากนัก รวมถึงเพิ่มเครื่องประดับตกแต่ง เช่น กำไลคอ กำไลข้อมือ ตุ้มหู และกำไลข้อมือของชาวไทดำ

ภาพที่ 3 การแต่งกายชาวไทดำแบบดั้งเดิม (ภาพซ้าย)
และการแต่งกายชาวไทดำแบบสร้างสรรค์ใหม่ (ภาพขวา)
ที่มา : คณะผู้วิจัย

การแสดงชุดบั้งบุญเจื่องอันหม่วนไต้ มีรายละเอียดของการออกแบบสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย ได้แก่ ผู้หญิงจะคลุมศีรษะด้วยผ้าเปียว เน้นตัวเสื้อเป็นโทนสีดำแต่งลวดลายแขนซ้ายด้วยผ้าเปียว ติดกระดุมลายผีเสื้อ 13 เม็ด ส่วนผ้าซิ่นจะมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด คือ ผ้าซิ่นลายนางหาญ คาดเอวด้วยผ้าสีเขียวซึ่งเป็นสีของบ้านนาป่าหนาด ตกแต่งด้วยกุดเปียวของชาวไทดำและสวมเครื่องประดับ ได้แก่ ต่างหู และกำไลข้อมือ ในขณะที่ผู้ชายจะโพกศีรษะด้วยผ้าเปียว สวมเสื้อสีดำ ติดกระดุม 17 เม็ด แต่งขอบแขนและกระเป๋าสีด้วยผ้าเปียว นุ่งกางเกงสะดอและสวมกำไลคอ

4. การออกแบบเพลงประกอบการแสดง คณะผู้วิจัยได้ออกแบบเพลงโดยมุ่งเน้นแนวเพลงอีสานร่วมสมัย ได้ใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองของอีสานและเครื่องดนตรีสากล เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัย โดยมีเครื่องดนตรีทั้งหมด 13 ชนิด ประกอบด้วย พิณโป่ง พิณไฟฟ้า เบส แคน โหวด กลองหาง รำมะนา กะล่อ ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ แฉ และกลอง ตะโพน ซึ่งเป็นเพลงที่แต่งขึ้นใหม่ ประพันธ์โดย นายวิฑูรย์ แสนเรือง ทำนองเพลงได้แรงบันดาลใจมาจากการสะท้อนถึงวิถีชีวิตและกระบวนการนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องดนตรีบั้งบุญประกอบจังหวะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่สื่อถึงความสนุกสนานผ่านเครื่องดนตรีบั้งบุญ

5. การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง คณะผู้วิจัยได้ใช้บั้งบุญ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทกระทก (Stamping) ที่ทำจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 1-1.5 เมตร ปลายด้านหนึ่งจะเป็นที่จับสำหรับให้ผู้บรรเลงจับเวลากระทกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย มีทั้งหมด 4 ชนิด ประกอบไปด้วย บั้งบุญตัวเมื่อกระทกมีเสียงแข็งและทุ้ม บั้งบุญ

ตัวเมียเมื่อกระแทกมีเสียงนุ่มนวล บั้งบุกะเทยเมื่อกระแทกมีเสียงทุ้มกังวาน และบั้งบุลาย ผู้แสดงจะถือจำนวน 2 ชิ้น เมื่อกระแทกจะมีเสียงแหลม

ภาพที่ 4 เครื่องดนตรีบั้งบุ (บั้งบุตัวผู้, บั้งบุตัวเมีย, บั้งกระเทย, บั้งบุลาย)

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากภาพข้างต้น 1) บั้งบุตัวผู้ มีลักษณะเป็นลำไม้ไผ่ยาวไม่มีลวดลาย ความสูงประมาณ 1.20 เมตร หรือขนาดพอเหมาะกับขนาดตัวของผู้เล่น 2) บั้งบุตัวเมีย มีลักษณะเป็นลำไม้ไผ่ยาว ด้านบนจะมีหูจับสองข้าง ความสูงประมาณ 1.20 เมตรหรือขนาดพอเหมาะกับขนาดตัวของผู้เล่น 3) บั้งบุตัวกระเทย มีลักษณะเป็นลำไม้ไผ่ยาว ด้านบนจะเจาะเป็นวงกลมหนึ่งด้านและอีกด้านจะเจาะเป็นลักษณะตัว U ความสูงประมาณ 1.20 เมตรหรือขนาดพอเหมาะกับขนาดตัวของผู้เล่นและ 4) บั้งบุลาย มีลักษณะเป็นลำไม้ไผ่สั้น และมีขนาดเล็ก ความยาวประมาณ 40 เซนติเมตร จำนวน 2 ชิ้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยสร้างสรรค์ ชุด “บั้งบุเจื่องอินหม่วนใต้” เป็นงานวิจัยที่ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาปานาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย ไปสู่เวทีกรรมการแสดงที่นำเสนออัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการเคลื่อนไหว และวัฒนธรรมดนตรีดั้งเดิมในรูปแบบการแสดงร่วมสมัย เพื่อเผยแพร่ เพิ่มคุณค่าและมูลค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิม ให้ยังคงสืบสานต่อยอดได้ต่อไป ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้อาจจะเป็นตัวอย่างอีกชิ้นหนึ่งที่ขับเคลื่อนกระแสนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ต่อยอด ซึ่งสามารถขยายผลไปสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ หากมีการร่วมมือขยายผลกับหน่วยงานที่สนับสนุนการท่องเที่ยวหรือพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น เพราะสิ่งที่สร้างสรรค์ออกมา เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง สามารถนำไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ในการสนับสนุนให้ชุมชนมีรายได้ และมีเนื้อหาเรื่องราวในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

อภิปรายผล

บั้งบูเจื่องอินหม่วนไต้ เป็นการแสดงสร้างสรรค์ในรูปแบบนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัย ชื่อของการแสดงแปลมาจากภาษาของชาวไทดำซึ่งคำว่า “บั้งบู” หมายถึง อุปกรณ์ไม้ไผ่ใช้เคาะจังหวะใช้ในการละเล่นของชาวไทดำ “เจื่องอิน” หมายถึง เครื่องเล่นประกอบดนตรี และคำว่า “ม่วนไต้” หมายถึง เล่นได้อย่างสนุกสนาน ฉะนั้น คำว่า “บั้งบูเจื่องอินหม่วนไต้” ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง การแสดงบั้งบูซึ่งเป็นอุปกรณ์ไม้ไผ่ใช้เคาะจังหวะให้เกิดความสนุกสนาน แรงบันดาลใจและข้อมูลการออกแบบการแสดง

จากการศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย ซึ่ง พัชร วังทะพันธ์ กิ่งกาญจน์ จันทศิริ และปิยพร โสสิต (2561: ออนไลน์) ได้สร้างสรรค์แสดงชุด “ตุ้มปาง” เป็นการแสดงรูปแบบนาฏศิลป์อีสานได้รับแรงบันดาลใจมาจากเครื่องรางของขลังของชาวไทดำที่เรียกว่า “ตุ้มนกตุ้มหนู” ที่ประกอบกันจนเป็นตุ้มปาง รวมถึงความสำคัญของตุ้มนกตุ้มหนูในพิธีกรรมแซปางของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย การแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ พิธีกรรม ขั้นตอนการทำตุ้มนกตุ้มหนู และการเอาตุ้มนกตุ้มหนูไปประกอบกันเป็นตุ้มปางและพ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน ดังจะเห็นได้ว่าการวางแนวคิดมีความสนใจในกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเช่นเดียวกับผู้วิจัยแตกต่างกันที่ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอวิถีชีวิตและการละเล่นบั้งบูของชาวไทดำ โดยมีการนำท่ารำหรือท่าพ้อนต้นแบบจากพิธีกรรมแซปางมาใช้ในการออกแบบท่ารำใหม่เท่านั้น ลักษณะของการแต่งกายยังคงรักษาขนบดั้งเดิมของชาวไทดำ อาจมีการปรับเปลี่ยนบางบางส่วนเพื่อความสวยงาม นอกจากนี้จากผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) ในการสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการแสดงที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ นั้น มีรายละเอียดและข้อมูลจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงควรวิเคราะห์และคัดเลือกเอาข้อมูลที่เป็นจุดเด่น ของกลุ่มคนนั้น ๆ หรืออาจจะเป็นลักษณะไม่มีในกลุ่มอื่นหรืออาจจะเป็นวัฒนธรรมที่คล้ายกันแต่มีความพิเศษของกลุ่มคนที่เข้าไปศึกษา ดังนั้นจากการค้นคว้าและลงพื้นที่สำรวจข้อมูลทางคณะผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์และเลือกการละเล่นใน “พิธีแซปาง” อันเป็นประเพณีในการจัดงานเฉลิมฉลอง พิธีกรรม หรือกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ของชาวไทดำ ซึ่งมีความโดดเด่นในการนำเครื่องดนตรีดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่เรียกว่า “บั้งบู” มาใช้ในการประกอบการละเล่นและพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งได้นำเอาขั้นตอนกระบวนการในการทำ “พิธีแซปาง” ท่าทางประกอบการทำพิธี วิธีการเคาะไม้บั้งบู รวมถึงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มาออกแบบใหม่ให้มีความร่วมสมัยแบบอีสานเน้นอัตลักษณ์ของลวดลายผ้าซิ่นและลวดลายผ้าโพกประดับศีรษะให้ชัดเจนขึ้น โดยยังอยู่ในรูปแบบการแต่งกายที่ไม่ขัดกับจารีตประเพณีดั้งเดิม อันเป็นสิ่งสำคัญของการสร้างสรรค์การแสดงจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดการยอมรับและพัฒนาารูปแบบจากจารีตนิยมไปสู่ความร่วมมือซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและเป็นการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมไปสู่

มูลค่าทางเศรษฐกิจในลักษณะของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยอาจการหีบการแสดงผลสร้างสรรค์เหล่านี้มาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรม และศิลปะท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวได้ชม

2) คุณค่าของการแสดงชุดนี้คือการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปทำความรู้จักกับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทดำ และได้นำเอาทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนนี้มาต่อยอดกับมุมมองแนวคิดและวิธีการนำเสนอการแสดงแบบร่วมสมัย ทำให้เกิดนวัตกรรมในการออกแบบท่าทางการแสดงที่สะท้อนวิถีชีวิตจากท่าทางการเคลื่อนไหวดั้งเดิมในพิธีแซปาง ได้ออกแบบเสื้อผ้าที่ขยายจุดเด่นของลวดลายที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในความเป็นชาติพันธุ์ไทดำ รวมถึงการออกแบบเพลงให้มีความร่วมสมัยและกลืนอายความเป็นอีสานผสมกับเสียงของ “บั้งบุญ” อันเป็นรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมเสียงของชาติพันธุ์ไทดำ เพื่อเผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยวและคนรุ่นหลังได้ซึมซับความงดงามแห่งวัฒนธรรมไทดำผ่านศิลปะการแสดงชุด “บั้งบุญเสียงอินหม่วนใต้” ต่อไป

รายการอ้างอิง

- นราพงษ์ จรัสศรี. สัมภาษณ์. ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 20 ธันวาคม 2562.
- พัชร วังทะพันธ์ กิ่งกาญจน์ จันทศิริ และปิยพร โสสิต. ตุ่มปาง. สืบค้นวันที่ 15 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=Gmdw0LtjW4s>, 2561.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. หมู่บ้านไทดำ. เลย: เมืองเลยการพิมพ์, 2548.
- _____. ไทดำ ความเป็นคนชายขอบในกระแสการเปลี่ยนแปลงโลกาภิวัตน์. เชียงใหม่: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549.
- _____. สัมภาษณ์. ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, 7 เมษายน 2562.
- รัตนพร เศรษฐกุล. “อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐ : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน.” ปรินญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2540.
- สโรชา สิงห์รักษ์. ประวัติหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด. สืบค้น 11 ตุลาคม 2562, จาก <https://sites.google.com/site/sarochasingrak77/hmu-ban-ywathnthrm-thi-da-banna-pa-hnad>, 2558.
- สุรดิษ ภาคสุชล. “ดนตรีในพิธีกรรมแซปางของชาวไทดำ”. วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). no.2 (ฉบับพิเศษที่ 1 มกราคม 2553), (223-229).